Krzysztof Szwarc

ANALIZA SYTUACJI MIESZKANIOWEJ UBOGICH GOSPODARSTW DOMOWYCH W ŚRODOWISKU WIELKOMIEJSKIM

1. Wprowadzenie

Sytuacja mieszkaniowa jest często jednym z mierników oceny poziomu życia ludności. Własne mieszkanie ciągle jest szczytem marzeń dużej grupy ludności, szczególnie osób młodych. Problemem jest zwłaszcza sytuacja finansowa. Jednym z rozwiązań jest kredyt, ale przecież kiedyś należy go spłacić. Warunki mieszkaniowe nie należą do najlepszych w rodzinach wielodzietnych, gdzie często przypada po kilka osób na jedną izbę. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie sytuacji mieszkaniowej tych najbiedniejszych.

Analizy, przeprowadzone w trakcie badania, opierały się na wywiadach środowiskowych, pochodzących z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Poznaniu – filia Nowe Miasto. Każde gospodarstwo domowe, znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej zwraca się z prośbą o pomoc do właściwego punktu pomocy społecznej. Decyzja o przyznaniu pomocy takiemu gospodarstwu zostaje poprzedzona wywiadem przeprowadzonym przez pracownika socjalnego. Badanie przeprowadzono na gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w Poznaniu (dzielnica Nowe Miasto) w 2001 roku. Przed rozpoczęciem zbierania informacji należało zdefiniować populację ubogich. Istnieje wiele linii ubóstwa: minimum egzystencji, minimum socjalne, relatywne linie ubóstwa, subiektywne linie ubóstwa[1]. W opracowaniu skorzystano z ustawowej linii ubóstwa. Od 1 czerwca 2000 roku kwoty uprawniające do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej kształtowały się na następujących poziomach:

- na osobę samotnie gospodarującą 401 zł
- na pierwszą osobę w rodzinie 364 zł

[1] S. Golinowska, *Badania nad ubóstwem. Założenia i metoda*, w: *Polska bieda II. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie*, red. S. Golinowska, IPiSS, Warszawa 1997, s. 22.

- na drugą i dalsze osoby w rodzinie powyżej 15 lat 256 zł
- na każdą osobę w rodzinie poniżej 15 lat 183 zł[2]

Natomiast od 1 czerwca 2001 roku kwoty te uległy waloryzacji i były następujące:

- na osobę samotnie gospodarującą 447 zł
- na pierwszą osobę w rodzinie 406 zł
- na drugą i dalsze osoby w rodzinie powyżej 15 lat 285 zł
- na każdą osobę w rodzinie poniżej 15 lat 204 zł[3]

Powyższe kwoty są ustalane na potrzeby pomocy społecznej z uwzględnieniem tzw. skal ekwiwalentności. Pozwalają one porównać dochody bądź wydatki gospodarstw domowych o różnej wielkości oraz różnym składzie demograficznym. Mówią one, ile razy należałoby zmienić dochód gospodarstwa domowego, aby osiągnęło ono ten sam poziom stopnia zaspokojenia potrzeb, co gospodarstwo domowe uznane za standardowe. W badaniach Eurostatu wykorzystuje się powszechnie następujące skale ekwiwalentności OECD:

- głowa gospodarstwa domowego 1,0
- partner 0,7
- dziecko pierwsze i każde następne 0,5[4]

W analizie sytuacji mieszkaniowej wykorzystano informacje o podstawowych cechach zamieszkiwanego lokalu, a więc jaki jest to typ mieszkania, z ilu izb się składa, czy posiada oddzielną kuchnię, łazienkę, WC. Zbadano także wyposażenie techniczne mieszkań. Uzyskano informacje o dostępności do wody ciepłej i zimnej. Ważną informacją jest również rodzaj ogrzewania, a także dostępność do gazu i telefonu. Wykorzystano również subiektywną ocenę ogólnego stanu mieszkania dokonaną przez pracownika socjalnego. Niestety, w przeprowadzonym badaniu nie uzyskano informacji o powierzchni zajmowanego lokalu. Po prostu formularz do wywiadu środowiskowego nie zawiera takiej pozycji.

Według definicji stosowanej przez GUS mieszkaniem jest lokal składający się z jednej lub kilku izb, łącznie z pomieszczeniami pomocniczymi[5]. Taki lokal powinien być wyodrębniony konstrukcyjnie w obrębie budynku i powinien mieć niezależne wejście z klatki schodowej, ogólnego korytarza, wspólnej sieni bądź bezpośrednio z ulicy, podwórza lub ogrodu. Jeżeli dane mieszkanie zajmowane było przez

[2] Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dn. 13 kwietnia 2000 roku w sprawie wskaźników waloryzacji oraz kwot świadczeń z pomocy społecznej od 1 czerwca 2000 roku, MP nr 11, poz. 234.

[3] Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dn. 9 maja 2001 roku w sprawie wskaźników waloryzacji i kwot po waloryzacji oraz wysokości świadczeń z pomocy społecznej od 1 czerwca 2001 roku, MP nr 15, poz. 243.

[4] S. Golinowska, *Badania nad ubóstwem. Założenia i metoda*, w: *Polska bieda II. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie*, red. S. Golinowska, IPiSS, Warszawa 1997, s. 27.

[5] Spis ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną 1995. Warunki mieszkaniowe. Polska, GUS Warszawa 1996.

kilka gospodarstw domowych, uznawano je jako właściwe dla tego konkretnego ubogiego. Jako jedno mieszkanie traktowano dom jednorodzinny, chyba że pomieszczenia w nim się znajdujące spełniały warunki odrębności konstrukcyjnej.

W badaniach GUS za izbę uznawano pomieszczenie w mieszkaniu, oddzielone od innych pomieszczeń stałymi ścianami sięgającymi od podłogi do sufitu, z bezpośrednim oświetleniem dziennym i o powierzchni nie mniejszej niż 4 m^2 [6]. Za izbę uznawano zarówno pokoje, jak i kuchnie, które spełniają warunki powyższej definicji. Do izb nie zaliczono – bez względu na wielkość powierzchni i sposób oświetlenia – przedpokojów, holi, łazienek, ubikacji, spiżarni, obudowanych werand i ganków, różnych schowków i składzików.

Analizując wyposażenie techniczne mieszkań, brano pod uwagę dostępność do określonych urządzeń. Mieszkanie uznawano za wyposażone w wodę, gdy w jego obrębie znajdował się kran z wodą bieżącą zimną i ciepłą ogrzewaną w mieszkaniu lub poza nim.

Według definicji GUS łazienką jest pomieszczenie, w którym zainstalowana jest wanna lub prysznic bądź obydwa te urządzenia oraz urządzenie odprowadzające zużytą wodę na zewnątrz[7]. Natomiast za WC uznawano pomieszczenie, w którym znajdował się ustęp spłukiwany wodą bieżącą[8].

Mieszkanie traktowano za wyposażone w gaz, gdy gospodarstwo korzystało z butli gazowej lub z gazu sieciowego.

Za mieszkanie wyposażone w telefon uznawano takie mieszkanie, w obrębie którego znajdował się telefon stacjonarny. Natomiast gdy co najmniej jeden z członków gospodarstwa posiadał telefon komórkowy, traktowano to gospodarstwo jako posiadające dostęp do telefonu.

W badaniu osobno potraktowano osoby bezdomne. Mimo że spełniają one kryterium ustawowe, to nie posiadają własnego lokalu mieszkalnego. Trudno w ich przypadku mówić o jakiejkolwiek analizie sytuacji mieszkaniowej.

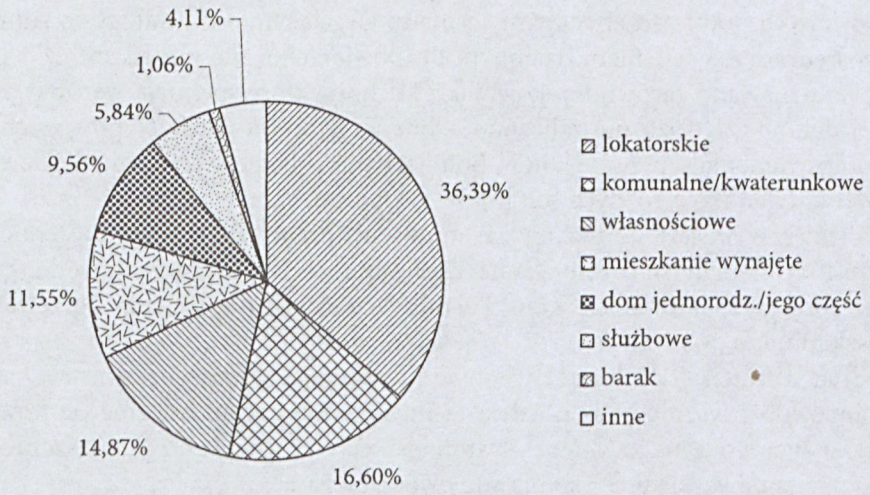
Do oceny sytuacji mieszkaniowej wykorzystano wskaźniki struktury liczone jako iloraz liczby gospodarstw domowych posiadających daną wartość cechy do ogólnej liczby gospodarstw. Badane gospodarstwa potraktowano łącznie oraz w podziale według cech społeczno-demograficznych głowy gospodarstwa domowego.

2. Charakterystyka gospodarstw domowych objętych badaniem

Badaniu poddano 938 gospodarstw domowych, które w pierwszym półroczu 2001 roku skorzystały z pomocy społecznej w dzielnicy Poznań – Nowe Miasto.

[6] Ibidem.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem.

Jednak 185 spośród nich to gospodarstwa bezdomne. Do analizy zaliczono więc 753 gospodarstwa. Spośród nich najwięcej zamieszkuje w mieszkaniach lokatorskich (co 3. gospodarstwo – rysunek 1.).

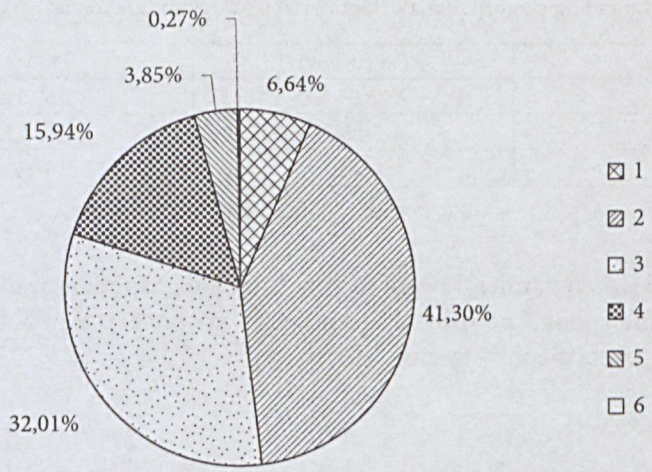
Rysunek 1. Struktura ubogich gospodarstw domowych według typu zamieszkiwanego lokalu

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Znaczący udział mają również mieszkania komunalne, własnościowe i wynajęte. W mieszkaniach wynajętych przebywają najczęściej młodzi ludzie, którzy niedawno skończyli naukę. Do kategorii inne zaliczono następujące typy mieszkań: hotel, altana na działce, budynek gospodarczy, mieszkanie zajmowane nielegalnie, np. dom przeznaczony do rozbiórki.

Badane gospodarstwa składały się w sumie z 2057 osób, co daje średnią 2,73 osoby w gospodarstwie. Zamieszkiwały one w 2032 izbach. Zatem na jedną izbę przypadało niewiele ponad jedną osobę (dokładnie 1,01 osoby). Jeżeli odliczymy kuchnie, to okaże się, że na jeden pokój przypada około 1,5 osoby (1,53 osoby). Nie jest to więc taki zły wynik. Dla porównania – w całym Poznaniu na jedną izbę przypada 0,81 osoby ogółem. Wynika z tego, że ubogie rodziny w dzielnicy Nowe Miasto nie miały złych warunków mieszkalnych. Najwięcej gospodarstw zamieszkuje w mieszkaniach składających się z dwóch izb – 41,3% oraz trzech izb – 32% (rysunek 2.). Niespełna 7% gospodarstw korzysta tylko z jednej izby, w której znajduje się miejsce do spania oraz przyrządzania i spożywania posiłków. 686 badanych gospodarstw miało dostęp do oddzielnej kuchni. Stanowi to ponad 90% badanej populacji.

Niezwykle ważnym elementem wyposażenia mieszkania jest instalacja wodociągowa. Prawie wszystkie gospodarstwa miały dostęp do wody zimnej we wła-

Rysunek 2. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby zamieszkiwanych izb

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

snym mieszkaniu. W ogóle do wody nie miało dostępu 21 gospodarstw. Jednak w przypadku ciepłej wody to już prawie co trzecie gospodarstwo nie miało wody ogrzewanej w mieszkaniu przez urządzenia do tego służące lub poza mieszkaniem (tabela 1.).

Tabela 1. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wyposażenia w instalację wodociągową

Dostęp do wody	Ciepłej	Zimnej
W mieszkaniu	67,20%	93,49%
Poza mieszkaniem	1,59%	2,79%
Poza budynkiem	0,40%	0,93%
Brak wody	30,81%	2,79%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

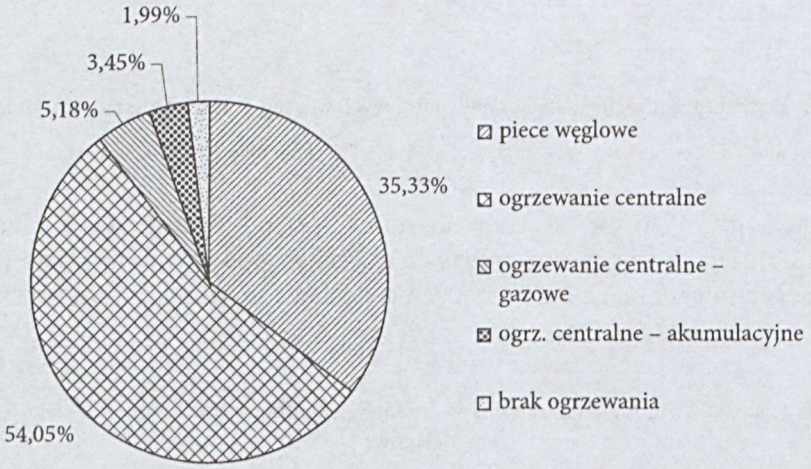
Równie ważny jak dostęp do wody, jest dostęp do łazienki i WC. Co czwarte gospodarstwo nie miało w ogóle możliwości skorzystania z łazienki, a 2% mogło korzystać poza mieszkaniem. Natomiast do WC dostęp we własnym mieszkaniu miało 3,5% gospodarstw więcej niż dostęp do łazienki (tabela 2.). Członkowie aż 23% gospodarstw byli zmuszeni załatwiać swoje potrzeby fizjologiczne poza mieszkaniem.

Tabela 2. Struktura ubogich gospodarstw domowych według dostępu do łazienki i do WC

Dostęp	Do łazienki	Do WC
W mieszkaniu	73,04%	76,63%
Poza mieszkaniem	2,12%	10,09%
Brak	24,83%	13,28%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Najwięcej mieszkań zamieszkiwanych przez ubogie gospodarstwa było ogrzewanych centralnie (ponad połowa). Natomiast 2% gospodarstw pozostawało bez jakiegokolwiek źródła ciepła – rysunek 3.

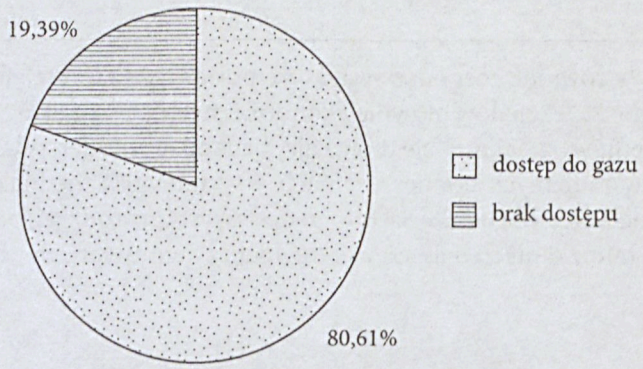
Rysunek 3. Struktura ubogich gospodarstw domowych według źródła ogrzewania

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Z powyższego rysunku widać, że co trzecie ubogie gospodarstwo ciągle korzysta z pieców węglowych. Wiąże się to oczywiście z faktem zakupu węgla na zimę. Ponieważ są to biedni ludzie, często nie mają środków na zakup tego opału. Pozostają oni więc bez ogrzewania lub palą różnego rodzaju odpadami, co niestety nie jest efektywne. W wywiadach środowiskowych nie zostały uwzględnione takie ewentualności. Jednak jedną z form pomocy jest zaopatrzenie w węgiel.

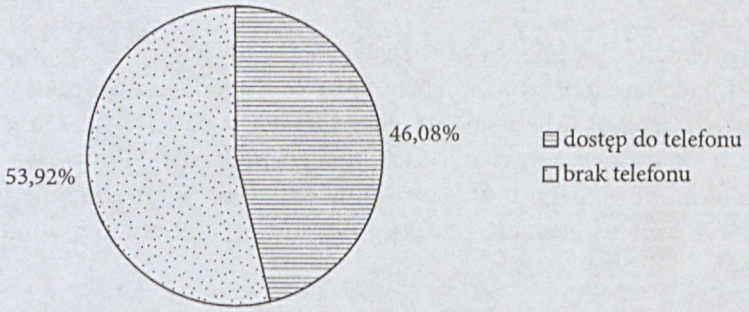
Niektóre gospodarstwa korzystają z ogrzewania gazem. Jednak wiąże się to z dostępem do tego środka. Jak wynika z poniższego rysunku co piąte gospodarstwo domowe zakwalifikowane do kategorii ubogich nie mogło korzystać z gazu, nawet tego z butli.

Ponad połowa gospodarstw nie miała dostępu do telefonu. Wprawdzie uważa się dziś, że posiadanie telefonu nie jest już problemem, ale niestety wiążą się

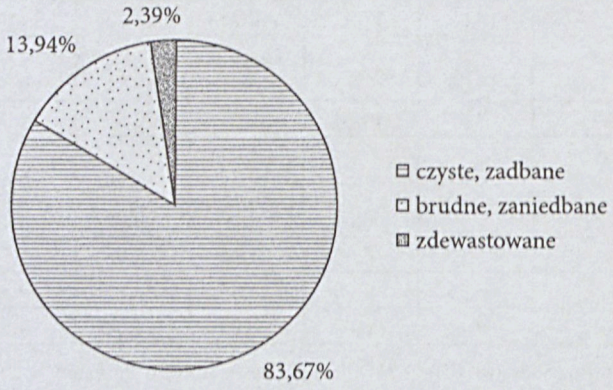
Rysunek 4. Struktura ubogich gospodarstw domowych według dostępu do gazu

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Rysunek 5. Struktura ubogich gospodarstw domowych według dostępu do telefonu stacjonarnego lub komórkowego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Rysunek 6. Struktura ubogich gospodarstw domowych według stanu mieszkania, w którym zamieszkują

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

z tym koszty. Były również gospodarstwa, które posiadały aparat telefoniczny, ale miały odciętą linię ze względów głównie ekonomicznych – rysunek 5.

Mimo problemów, z jakimi się borykają badane gospodarstwa, większość z nich mieszka w zadbanych pomieszczeniach – rysunek 6. Są jednak gospodarstwa żyjące w nieładzie i brudzie. Są to przede wszystkim rodziny patologiczne. Często w takich mieszkaniach daje się wyczuć nieprzyjemny zapach i duchotę.

3. Gospodarstwa domowe według cech demograficznych

Wielkość gospodarstwa domowego

Istotnym elementem badania było rozpatrywanie gospodarstw według liczby osób. Wśród badanej zbiorowości najwięcej było gospodarstw jednoosobowych – 252. Z dwóch osób składało się 141 gospodarstw, z trzech – 137, z czterech – 105, z pięciu – 64, z sześciu i więcej osób – 54 gospodarstwa. Prawie we wszystkich typach dominowały gospodarstwa zamieszkujące w mieszkaniu lokatorskim. Jedynie wśród najliczniejszych gospodarstw dominował typ komunalny/kwaterunkowy – tabela 3.

Tabela 3. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i typu mieszkania (w %)

Typ mieszkania	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
Lokatorskie	34,92	37,59	41,61	37,14	39,06	22,22
Własnościowe	18,65	17,02	10,95	13,33	14,06	5,56
Komunalne/kwaterunkowe	19,05	17,73	15,33	9,52	9,38	27,78
Mieszkanie wynajęte	3,57	10,64	21,17	20,95	14,06	5,56
Dom jednorodz./jego część	7,54	9,93	8,03	14,29	7,81	14,81
Hotel	0,40	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Barak	1,19	0,00	1,46	0,95	1,56	1,85
Służbowe	5,56	7,09	1,46	3,81	9,38	14,81
Inne	9,13	0,00	0,00	0,00	4,69	7,41

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

W przypadku takiego podziału gospodarstw widać jak bardzo pogarszają się warunki mieszkaniowe przy wzroście liczby osób w rodzinie. Wręcz komfortowe

warunki panują w gospodarstwach jednoosobowych. Im więcej osób w rodzinie tym więcej osób przypada na jedną izbę – tabela 4.

Tabela 4. Średnia liczba osób przypadających na jedną izbę w ubogich gospodarstwach domowych według wielkości

Liczba osób w gospodarstwie	Liczba osób łącznie	Liczba izb łącznie	Liczba osób na izbę
1	252	608	0,41
2	282	379	0,74
3	411	385	1,07
4	420	306	1,37
5	320	189	1,69
6 i więcej	372	159	2,34

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Najgorsze warunki panowały w 5% badanych gospodarstw pięcioosobowych, które mieszkały w zaledwie jednej izbie. Poza tym z tabeli 5. widać, że przy gospodarstwach do 3 osób włącznie dominowały mieszkania 2-izbowe, natomiast przy większych gospodarstwach przeważały mieszkania 3-izbowe. Jedyni mieszkańcy lokalu 6-izbowego to 2 gospodarstwa 2-osobowe.

Tabela 5. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i liczby izb w mieszkaniu (w %)

Liczba izb	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
1	11,51	6,38	5,84	0,95	4,69	0,00
2	48,81	43,26	38,69	35,24	29,69	33,33
3	26,98	29,08	28,47	40,00	39,06	48,15
4	9,92	19,15	22,63	19,05	18,75	9,26
5	2,78	0,71	4,38	4,76	7,81	9,26
6	0,00	1,42	0,00	0,00	0,00	0,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Przeważająca część gospodarstw w każdym typie miała dostęp do wody – tabela 6. W przypadku zimnej wody prawie wszystkie mogły z niej korzystać w mieszkaniu, chociaż w przypadku gospodarstw jednoosobowych wskaźnik struktury nie przekroczył 90%. Co dwudzieste takie gospodarstwo nie mogło skorzystać z wody nawet w bliskim otoczeniu budynku. Natomiast w przypadku wody ciepłej wskaźnik ten oscylował wokół 70%, a w gospodarstwach najliczniejszych nie przekroczył 60%.

Tabela 6. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i dostępu do wody ciepłej i zimnej (w %)

Miejsce	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
Dostęp do wody ciepłej						
W mieszkaniu	61,51	70,21	74,45	71,43	67,19	59,26
Poza mieszkaniem	3,57	0,00	1,46	0,00	0,00	1,85
Poza budynkiem	0,79	0,00	0,00	0,00	0,00	1,85
Brak wody	34,13	29,79	24,09	28,57	32,81	37,04
Dostęp do wody zimnej						
W mieszkaniu	88,49	97,16	96,35	95,24	96,88	92,59
Poza mieszkaniem	5,16	1,42	1,46	2,86	0,00	1,85
Poza budynkiem	0,40	0,71	0,73	0,00	1,56	5,56
Brak wody	5,95	0,71	1,46	1,90	1,56	0,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

W prawie wszystkich typach gospodarstw (poza czteroosobowymi) członkowie nie mogli korzystać z łazienki w mieszkaniu, a nawet w budynku. Wydaje się, że gospodarstwa czteroosobowe miały najkorzystniejszą sytuację w dostępie do urządzeń sanitarnych. Miały one największy dostęp także do WC – tabela 7. Zarówno w przypadku łazienki, jak i WC najgorzej prezentują się gospodarstwa jednoosobowe – niespełna 70% mogło zaspokajać swoje potrzeby fizjologiczne oraz korzystać z łazienki we własnym mieszkaniu.

Ponad połowa gospodarstw składających się z mniej niż 6 osób korzystało z ogrzewania centralnego. W przypadku gospodarstw najliczniejszych wskaźnik struktury dla tego źródła ciepła nie tylko nie osiągnął 50%, ale był niższy od

Tabela 7. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i dostępu do łazienki i WC (w %)

Miejsce	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
Dostęp do łazienki						
W mieszkaniu	67,86	75,18	72,99	84,76	73,44	68,52
Poza mieszkaniem	4,76	0,00	1,46	0,00	0,00	3,70
Brak	27,38	24,82	25,55	15,24	26,56	27,78
Dostęp do WC						
W mieszkaniu	69,84	78,01	79,56	88,57	78,13	72,22
Poza mieszkaniem	13,89	7,09	10,95	2,86	9,38	12,96
Brak	16,27	14,89	9,49	8,57	12,50	14,81

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

wskaźnika dla pieców węglowych. Brak ogrzewania był stosunkowo największy również w gospodarstwach sześcio- i więcej osobowych – tabela 8.

Tabela 8. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i rodzaju ogrzewania (w %)

Rodzaj ogrzewania	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
Piece węglowe	36,90	34,04	34,31	30,48	31,25	48,15
Ogrzewanie centralne	51,98	55,32	55,47	59,05	59,38	40,74
Ogrzewanie centralne – gazowe	3,97	7,80	4,38	4,76	7,81	3,70
Ogrzewanie centralne – akumulacyjne	3,97	1,42	5,11	4,76	0,00	3,70
Brak ogrzewania	3,17	1,42	0,73	0,95	1,56	3,70

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Biorąc pod uwagę dostęp do gazu, znów w najgorszej relatywnie sytuacji znalazły się gospodarstwa najliczniejsze. Ponad 30% spośród nich nie miało w ogóle możliwości korzystania z gazu – tabela 9.

Tabela 9. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i dostępu do gazu (w %)

Dostęp do gazu	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
Tak	77,38	85,11	86,13	83,81	76,56	68,52
Nie	22,62	14,89	13,87	16,19	23,44	31,48

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Oceniając stan mieszkania najgorzej wypadły gospodarstwa jednoosobowe. Ponad 20% takich gospodarstw mieszka w brudzie, a prawie 4% w lokalu zdewastowanym. W innych typach wskaźniki te osiągają mniejsze wartości, chociaż 3,7% gospodarstw najliczniejszych również mieszka w zdewastowanych lokalach – tabela 10.

Tabela 10. Struktura ubogich gospodarstw domowych według liczby osób i stanu mieszkania (w %)

Stan mieszkania	Liczba osób w gospodarstwie					
	1	2	3	4	5	6 i więcej
Czyste, zadbane	74,60	90,07	86,13	85,71	93,75	87,04
Brudne, zaniedbane	21,43	8,51	13,14	12,38	4,69	9,26
Zdewastowane	3,97	1,42	0,73	1,90	1,56	3,70

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Płeć głowy gospodarstwa domowego

Spośród wszystkich ubogich gospodarstw domowych w dzielnicy Nowe Miasto najwięcej było takich, w których głową była kobieta – było ich 485, natomiast mężczyźni byli głową w 268 gospodarstwach. Rozpatrując ubogie gospodarstwa według płci głowy, można stwierdzić, że struktura według typu mieszkania wygląda podobnie zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn. W obydwu typach gospodarstw najwięcej zamieszkiwało w mieszkaniach lokatorskich, przy czym wskaźnik dla tego typu mieszkania był większy dla gospodarstw, w których najważniejszą osoba była kobieta – tabela 11.

Tabela 11: Struktura ubogich gospodarstw domowych według płci głowy gospodarstwa i typu mieszkania (w %)

Typ mieszkania	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
Lokatorskie	38,35	32,84
Własnościowe	13,20	17,91
Komunalne/kwaterunkowe	16,08	17,54
Mieszkanie wynajęte	12,37	10,07
Dom jednorodzinny/jego część	9,48	9,70
Hotel	0,21	0,00
Barak	0,62	1,87
Służbowe	6,60	4,48
Inne	3,09	5,60

W nieco lepszej sytuacji były osoby w gospodarstwach, w których głową był mężczyzna. Na jedną izbę przypadało w nich 0,87 osoby – tabela 12.

Tabela 12. Średnia liczba osób przypadających na jedną izbę w ubogich gospodarstwach domowych według płci głowy gospodarstwa

Płeć głowy gospodarstwa	Liczba osób łącznie	Liczba izb łącznie	Liczba osób na izbę
Kobieta	1451	1327	1,09
Mężczyzna	606	699	0,87

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Co 10 gospodarstwo „zarządzane" przez mężczyznę mieszkało tylko w jednej izbie. Natomiast jedynymi gospodarstwami mieszkającymi w lokalu sześcioizbowym były te, w których głową była kobieta – tabela 13.

Tabela 13. Struktura ubogich gospodarstw domowych według płci głowy gospodarstwa i liczby izb w mieszkaniu (w %)

Liczba izb	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
1	4,74	10,07
2	42,27	39,55
3	31,75	32,46
4	17,53	13,06
5	3,30	4,85
6	0,41	0,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Dostęp do wody rozkładał się mniej więcej podobnie wśród mężczyzn i kobiet. W gospodarstwach, w których głową jest mężczyzna nieco mniej miało dostęp w mieszkaniu do wody zarówno ciepłej, jak i zimnej – tabela 14.

Tabela 14. Struktura ubogich gospodarstw domowych według płci głowy gospodarstwa i dostępu do wody ciepłej i zimnej (w %)

Miejsce	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
Dostęp do wody ciepłej		
W mieszkaniu	68,25	65,30
Poza mieszkaniem	0,82	2,99
Poza budynkiem	0,21	0,75
Brak wody	30,72	30,97
Dostęp do wody zimnej		
W mieszkaniu	94,85	91,04
Poza mieszkaniem	1,65	4,85
Poza budynkiem	1,44	0,00
Brak wody	2,06	4,10

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Biorąc pod uwagę dostęp do łazienki i WC relatywnie nieco więcej gospodarstw, w których głową była kobieta, nie mogło korzystać z urządzeń sanitarnych w budynku. Przy czym wśród gospodarstw „zarządzanych" przez mężczyznę poza mieszkaniem (ale w ramach budynku) 4% mogło korzystać łazienki, a 12% z WC – tabela 15.

Struktura gospodarstw według rodzaju ogrzewania wygląda dla obydwu płci podobnie. Warto zwrócić uwagę, że ponad 2,5% gospodarstw, w których głową

Tabela 15. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa domowego i dostępu do łazienki i WC (w %)

Miejsce	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
Dostęp do łazienki		
W mieszkaniu	73,40	72,39
Poza mieszkaniem	1,03	4,10
Brak	25,57	23,51
Dostęp do WC		
W mieszkaniu	76,91	76,12
Poza mieszkaniem	9,07	11,94
Brak	14,02	11,94

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

jest mężczyzna nie miało w ogóle ogrzewania, przy 1,65% gospodarstw, w których głową jest kobieta – tabela 16.

Tabela 16. Struktura ubogich gospodarstw domowych według płci głowy gospodarstwa i rodzaju ogrzewania (w %)

Rodzaj ogrzewania	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
Piece węglowe	35,67	34,70
Ogrzewanie centralne	54,64	52,99
Ogrzewanie centralne – gazowe	4,74	5,97
Ogrzewanie centralne – akumulacyjne	3,30	3,73
Brak ogrzewania	1,65	2,61

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Podobnie wygląda struktura również w przypadku dostępu do gazu. Nieco więcej gospodarstw, w których głową jest mężczyzna, nie miało dostępu do gazu – tabela 17.

Różnice natomiast są widoczne w stanie mieszkania. Tam gdzie głową był mężczyzna panowało relatywnie większe zniszczenie. Stosunkowo około 9 punktów procentowych więcej gospodarstw „zarządzanych" przez kobietę żyło w mieszkaniach czystych i zadbanych – tabela 18. Jest to zapewne związane z faktem, że kobiety bardziej dbają o czystość swojego otoczenia niż mężczyźni.

Tabela 17. Struktura ubogich gospodarstw domowych według płci głowy gospodarstwa i dostępu do gazu (w %)

Dostęp do gazu	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
Tak	81,03	79,85
Nie	18,97	20,15

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Tabela 18. Struktura ubogich gospodarstw domowych według płci głowy gospodarstwa i stanu mieszkania (w %)

Stan mieszkania	Płeć	
	Kobieta	Mężczyzna
Czyste, zadbane	86,80	77,99
Brudne, zaniedbane	11,34	18,66
Zdewastowane	1,86	3,36

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Wiek głowy gospodarstwa domowego

Wśród badanych gospodarstw znalazło się 16, w których głową była osoba stosunkowo młoda – do 20 lat. W 155 natomiast głowa miała od 20–30 lat, w 176 – od 30 do 40 lat, w 237 od 40 do 50 lat, w 132 od 50 do 60 lat i w 37 – powyżej 60 lat. Poza gospodarstwami, w których głową są osoby najstarsze, wszystkie pozostałe zamieszkują głównie w mieszkaniach lokatorskich. W przypadku gdy głowa ma więcej niż 60 lat, dominują mieszkania komunalne/kwaterunkowe. Można zauważyć (poza jednym przypadkiem – głowa w wieku 20–30 lat), że wraz ze wzrostem wieku głowy gospodarstwa maleje odsetek gospodarstw korzystających z mieszkań wynajętych – tabela 19.

Gospodarstwa, w których osoba będąca głową miała więcej niż 50 lat żyły w teoretycznie najlepszych warunkach. Na 2 izby przypadała średnio jedna osoba, podczas gdy w innych typach gospodarstw jedna osoba przypadała średnio na jedną izbę – tabela 20. Wiąże się to ze strukturą demograficzną poszczególnych typów gospodarstw. Osoby starsze częściej żyją samodzielnie, ewentualnie z inną osobą, niż osoby w wieku średnim, które mieszkają razem z dziećmi.

Poza gospodarstwami „zarządzanymi" przez osoby poniżej 20 lat, wszystkie inne mieszkają przeważnie w lokalu 2-izbowym. Jedynie ponad połowa gospodarstw, w których głowa ma mniej niż 20 lat żyje w mieszkaniach 3-izbowych – tabela 21.

Tabela 19. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa i typu mieszkania (w %)

Typ mieszkania	Wiek					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
Lokatorskie	43,75	37,42	35,23	37,13	40,91	13,51
Własnościowe	6,25	18,06	13,07	16,88	9,09	21,62
Komunalne/kwaterunkowe	6,25	14,19	15,91	13,92	20,45	37,84
Mieszkanie wynajęte	18,75	14,19	20,45	7,59	5,30	2,70
Dom jednorodzinny/jego część	12,50	5,81	11,36	9,28	9,85	16,22
Hotel	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,70
Barak	0,00	0,65	1,70	1,27	0,76	0,00
Służbowe	12,50	5,16	1,70	8,86	6,82	2,70
Inne	0,00	4,52	0,57	5,06	6,82	2,70

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Tabela 20. Średnia liczba osób przypadających na jedną izbę w ubogich gospodarstwach domowych według wieku głowy gospodarstwa

Wiek	Liczba osób łącznie	Liczba izb łącznie	Liczba osób na izbę
Poniżej 20 lat	46	39	1,18
20-30 lat	426	418	1,02
30-40 lat	653	486	1,34
40-50 lat	649	643	1,01
50-60 lat	237	353	0,67
Powyżej 60 lat	46	87	0,53

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Tabela 21. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa i liczby izb w mieszkaniu (w %)

Liczba izb	Wiek					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
1	12,50	5,16	1,70	8,86	6,82	18,92
2	31,25	44,52	42,05	37,13	44,70	43,24
3	56,25	27,74	37,50	32,91	28,03	21,62
4	0,00	20,65	15,34	14,35	15,91	16,22
5	0,00	1,94	2,84	6,75	3,79	0,00
6	0,00	0,00	0,57	0,00	0,76	0,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Wszystkie gospodarstwa domowe z głową poniżej 20 lat miały dostęp do wody zimnej we własnym mieszkaniu. Ogólnie można powiedzieć, że wraz ze wzrostem wieku głowy gospodarstwa domowego maleje odsetek gospodarstw, które mają dostęp do wody (zarówno ciepłej, jak i zimnej) w mieszkaniu. Tylko gospodarstwa, w których głowa jest w wieku średnim (30–40 lat) odbiegają od tej tendencji. Warto zwrócić uwagę na fakt, że osoby zamieszkujące we wspólnym gospodarstwie z osobą powyżej 60 roku życia mogą mieć problemy z dotarciem do wody ciepłej. Mniej niż połowa badanych gospodarstw tego typu ma ciepłą wodę w mieszkaniu, a aż 43,24% nie ma do niej w ogóle dostępu (tabela 22.).

Tabela 22. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa i dostępu do wody ciepłej i zimnej (w %)

Miejsce	Wiek					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
Dostęp do wody ciepłej						
W mieszkaniu	81,25	69,03	72,16	66,67	62,88	48,65
Poza mieszkaniem	0,00	1,29	1,14	1,27	2,27	5,41
Poza budynkiem	0,00	0,00	0,57	0,42	0,00	2,70
Brak wody	18,75	29,68	26,14	31,65	34,85	43,24
Dostęp do wody zimnej						
W mieszkaniu	100,00	94,84	94,89	92,83	92,42	86,49
Poza mieszkaniem	0,00	1,94	1,70	2,95	4,55	5,41
Poza budynkiem	0,00	1,29	1,14	0,84	0,00	2,70
Brak wody	0,00	1,94	2,27	3,38	3,03	5,41

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Podobną tendencję można zauważyć w przypadku dostępu do łazienki i WC (tabela 23.). Im starsza głowa gospodarstwa tym gorszy dostęp do urządzeń sanitarnych. Niewiele odbiegają od tej tendencji gospodarstwa, w których głowa ma od 50 do 60 lat. W tym przypadku również gospodarstwa z głową powyżej 60 lat mają najgorszą sytuację. Dostęp do łazienki ma niewiele ponad 50% takich gospodarstw, a do WC niewiele ponad 60%.

Wraz ze wzrostem wieku głowy gospodarstwa rośnie odsetek gospodarstw korzystających z pieców węglowych jako źródła ogrzewania. A co za tym idzie im starsza głowa gospodarstwa tym mniej gospodarstw korzysta z ogrzewania centralnego – tabela 24. 2,7% gospodarstw „zarządzanych" przez osobę w wieku powyżej 60 lat nie ma w ogóle ogrzewania.

Zdecydowana większość w każdym typie gospodarstw (według wieku głowy gospodarstwa) nie ma problemu z dostępem do gazu. Jednak znów w najgorszej sytuacji pozostają osoby, które mieszkają z głową gospodarstwa będącą w wieku

Tabela 23. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa domowego i dostępu do łazienki i WC (w %)

Miejsce	Wiek (w %)					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
Dostęp do łazienki						
W mieszkaniu	87,50	74,84	74,43	72,57	72,73	56,76
Poza mieszkaniem	0,00	1,29	1,70	2,11	3,03	5,41
Brak	12,50	23,87	23,86	25,32	24,24	37,84
Dostęp do WC						
W mieszkaniu	87,50	80,00	78,41	75,11	75,76	62,16
Poza mieszkaniem	6,25	6,45	11,36	10,97	9,09	18,92
Poza budynkiem	6,25	13,55	10,23	13,92	15,15	18,92

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

Tabela 24. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa i rodzaju ogrzewania (w %)

Rodzaj ogrzewania	Wiek					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
Piece węglowe	31,25	32,26	34,09	34,60	40,15	43,24
Ogrzewanie centralne	50,00	54,84	54,55	56,96	49,24	48,65
Ogrzewanie centralne – gazowe	18,75	5,81	5,68	3,80	4,55	5,41
Ogrzewanie centralne – akumulacyjne	0,00	5,16	3,41	2,11	5,30	0,00
Brak ogrzewania	0,00	1,94	2,27	2,53	0,76	2,70

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

większym niż 60 lat. Co trzecie takie gospodarstwa nie ma gazu w mieszkaniu – tabela 25.

Najczystsze mieszkania mają gospodarstwa, w których głowa ma od 20 do 30 lat. Ponad 90% takich gospodarstw ma mieszkanie czyste, zadbane. Znów

Tabela 25. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa i dostępu do gazu (w %)

Dostęp do gazu	Wiek					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
Tak	87,50	85,81	81,25	78,06	81,06	67,57
Nie	12,50	14,19	18,75	21,94	18,94	32,43

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

nie najlepsza sytuacja w gospodarstwach, w których główna osoba ma powyżej 60 lat. Co dziesiąte takie gospodarstwo mieszka w zdewastowanym mieszkaniu – tabela 26.

Tabela 26. Struktura ubogich gospodarstw domowych według wieku głowy gospodarstwa i stanu mieszkania (w %)

Stan mieszkania	Wiek					
	poniżej 20 lat	20–30 lat	30–40 lat	40–50 lat	50–60 lat	powyżej 60 lat
Czyste, zadbane	81,25	90,97	88,64	77,64	84,85	64,86
Brudne, zaniedbane	18,75	6,45	9,66	20,25	13,64	24,32
Zdewastowane	0,00	2,58	1,70	2,11	1,52	10,81

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MOPR – filia Nowe Miasto w Poznaniu.

4. Zakończenie

Ludność zaliczana do kategorii ubogich kojarzona jest z niedostatkiem, niemożnością zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Zapewne tak jest. Jednak sytuacja mieszkaniowa badanych gospodarstw domowych nie wygląda najgorzej. Przede wszystkim na jedną izbę średnio przypada jedna osoba. To zupełnie niezły wynik. Nie najgorzej wygląda też dostęp do łazienki, WC, wody i gazu.

Istotne wnioski nasuwają się po analizie sytuacji mieszkaniowej gospodarstw według cech głowy gospodarstwa. Zupełnie inaczej przedstawia się na przykład wyposażenie techniczne tych gospodarstw, w których najważniejszą osobą jest ktoś, kto nie ma więcej lat niż 60.

Inną sprawą jest to, czy mieszkania te nie są zadłużone. Skoro brak środków na żywność, odzież i inne rzeczy pierwszej potrzeby, to tym bardziej nie ma finansów na pokrycie czynszu, opłat ze energię elektryczną, gaz, wodę itp. Badane gospodarstwa w wielu przypadkach są zagrożone eksmisją, gdyż zadłużenie niektórych mieszkań jest olbrzymie.

Wszystkie badane gospodarstwa korzystały z pomocy społecznej. Często jest to pomoc w naturze, np. dostarczenie węgla na zimę. Niektóre osoby, zwłaszcza niepełnosprawne korzystają z pomocy opiekunów lub opiekunek, którzy dbają o stan mieszkania. Wiele rodzin uzyskuje pomoc z Urzędu Miasta w postaci dodatku mieszkaniowego. Ciągle są jednak takie rodziny czy osoby, które lada dzień mogą zostać wyeksmitowane. Trafiają wtedy na bruk i nie dość, że nie mają środków do życia, to pozostają bez dachu nad głową. Wtedy z pomocą przychodzą Ośrodki dla Bezdomnych. Jednak w tych instytucjach jest ograniczona liczba miejsc noclegowych, które starczają tylko dla nielicznych. Pozostali nocują na dworcach, klatkach schodowych lub po prostu na ulicach.

Literatura

Mieszkania 2002. Województwo Wielkopolskie, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2003
Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dn. 13 kwietnia 2000 roku w sprawie wskaźników waloryzacji oraz kwot świadczeń z pomocy społecznej od 1 czerwca 2000 roku, MP nr 11, poz. 234
Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dn. 9 maja 2001 roku w sprawie wskaźników waloryzacji i kwot po waloryzacji oraz wysokości świadczeń z pomocy społecznej od 1 czerwca 2001 roku, MP nr 15, poz. 243
Polska bieda II. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie, red. S. Golinowska, IPiSS, Warszawa 1997
Sytuacja bytowa rodzin wielodzietnych i niepełnych z dziećmi, GUS Warszawa 1987
Spis ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną 1995. Warunki mieszkaniowe. Polska, GUS Warszawa 1996
Ustawa z dn. 14 czerwca 1996 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, DzU nr 100, poz. 459
Mieszkanie i domowe dobra trwałe w konsumpcji rodzin miejskich, red. J. Wątorski, Zakł. Nar. im. Ossolińskich, Wrocław 1987

Krzysztof Szwarc

Analysis of the housing situation of poor households in the urban environment

Summary

The housing situation is frequently one of the measures to evaluate the living standard. This paper presents the housing situation of the poorest. The conducted analysis was based on environmental interviews obtained from the City Centre for Family Assistance in Poznań – Nowe Miasto branch. The author used information on the main features of dwellings – type of flat, the number of rooms, whether it has a separate kitchen, on which floor it is located, whether there is a lift. The technological infrastructure of flats was also studied. The author obtained information whether running hot/cold water was accessible, whether there was a bathroom and a toilet. Important information is also the type of heating and access to gas and telephone. Moreover, a subjective assessment of the general state of dwellings made by a social worker was used. Unfortunately, the conducted

analysis contains no information on the size of dwellings. The questionnaire for the environmental interview simply does not contain such a question.

The analysis included 753 households which benefit from social assistance in Nowe Miasto district and are not homeless. Most of them (36.39%) live in tenant flats. On average there is slightly over one person (precisely 1.01) per one room, with over 41% of the households dwelling in a two-room flat. Nearly all the households had running cold water in their flats. However, almost every third household had not access to hot water. Every fourth household had no bathroom at all while 73% of households had a toilet in their flats. Over 50% of flats inhabited by poor households had central heating. Every fifth household classified as poor had no access to gas. Despite those problems most flats (83.67%) are clean and well looked after. The households were also studied with regard the number of people per household and the main features of the head of the household, such as sex and age.